

BOOST DEMOKRATIET I PRAKSIS

– til lærere og pædagogisk personale
i grundskole og fritidstilbud

Hvordan skaber du stærke og trygge fællesskaber, hvor der er plads til forskellige holdninger? Hvordan træner du børn og unges evne til kritisk tænkning og stillingtagen? Hvordan håndterer du kontroversielle emner i din dagligdag? Denne artikel giver dig et indblik i nogle af de eksisterende materialer og redskaber, som kan inspirere og booste dit arbejde med demokrati i din daglige praksis med børn og unge.

Behovet for at booste det pædagogiske og didaktiske arbejde med demokrati i børne- og ungdomshøjde stammer fra erkendelsen af, at demokrati i dag kræver, at børn og unge aktivt socialiseres og engageres til at indgå i og bidrage til det omgivende samfund. En international undersøgelse viser, at danske unge er verdensmestre i viden om demokrati, men ligger i bunden, når det gælder demokratisk deltagelse (jf. ICCS 2016). Derfor er det afgørende, at demokratisk deltagelse og aktivt medborgerskab kommer på dagsordenen i grundskole og fritidstilbud, hvor børn og unges faglige, sociale og demokratiske kompetencer opbygges og styrkes.

I denne oversigtsartikel kan du læse om, hvordan dit arbejde kan være med til at fremme demokratisk deltagelse og selvtilid samt aktivt medborgerskab hos børn og unge i grundskolen og fritidstilbud. Målgruppen er alle børn, og arbejdet anses som en del af folkeskolens grundlæggende formål om at

”forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre” (jf. Folkeskolelovens formålsparagraf §1, stk. 3).

Derudover skal klubtilbud og andre socialpædagogiske fritidstilbud

”i samarbejde med børnene og de unge skabe aktiviteter og samværsformer, der fremmer den enkeltes alsidige udvikling, selvstændighed og forståelse for demokrati” (jf. Dagtilbudsloven § 65).

Eksisterende materialer og redskaber

Denne oversigtartikel præsenterer et eksemplarisk udpluk af de seneste ti års udgivne materialer, der giver et indblik i, hvor

du som underviser kan finde inspiration og hente konkrete redskaber til brug i det daglige arbejde med at fremme børn og unges demokratiske kompetencer og aktive medborgerskab; herunder demokratiske deltagelsesmuligheder, kritisk tænkning og dialog om følsomme og kontroversielle emner.

Langt størstedelen af de eksisterende materialer beskæftiger sig med demokrati, medborgerskab og fællesskab samt kendskab til valg og rettigheder, herunder frihedsrettigheder. Disse materialer er ikke udviklet specielt til fritidstilbud, men der er rige muligheder i materialerne for at anvende dem med blik for det pædagogiske arbejde med at give børn og unge erfaringer med medbestemmelse og deltagelse i forpligtende fællesskaber, fx i planlægning af forskellige arrangementer, ture og aktiviteter. På samme måde kan de eksisterende materialer inspirere til at skabe mere inddragende undervisningsformer og organisere læreprocesser som øvebaner, hvor børn og unge kan gøre sig erfaringer med demokratisk deltagelse, kritisk tænkning og dialog om kontroversielle emner.

Indledningsvist præsenteres kort nogle iagttagede pædagogiske og didaktiske tendenser i de eksisterende materialer og redskaber, hvorefter udvalgte materialer og redskaber beskrives. På den måde kan du bruge artiklen til dels at booste dine egne pædagogiske og didaktiske overvejelser over, hvordan du arbejder med børn og unges demokratiske kompetencer og aktive medborgerskab, dels som inspirationskatalog for planlægningen af pædagogiske aktiviteter og/eller undervisning.

Børn og unge med demokratisk selvtillid

På tværs af materialer rettet mod grundskole og fritidstilbud ses et fælles fokus: At opbygge robuste børn og unge ved at oplyse dem om og træne dem i brugen af deres demokratiske rettigheder.

Demokrati i børne- og ungdomshøjde handler også om at give børn og unge "en stemme", så de får mulighed for at udtrykke sig og opbygge en selvtillid til at blive hørt samt have medbestemmelse. Samtidig trænes evnen til at lytte til andre i både undervisning, leg og hverdagssituationer.

Demokrati som omgangsform og blik på verdenen

Demokrati skal ikke kun opfattes som et politisk begreb, men som en måde at tænke og agere på. Det handler både om, hvordan vi er sammen med hinanden i det daglige liv, og hvordan vi taler til hinanden. Men demokrati handler ikke blot om samtale og dialog. Forståelse af og viden om verdenen omkring er en forudsætning for kritisk stillingtagen.

Kritisk tænkning er en færdighed, der udvikles i en løbende proces. I arbejdet med følsomme og kontroversielle emner styrkes denne færdighed blandt andet gennem refleksioner over egne og andres handlinger. I de eksisterende materialer ses det blandt andet, at den voksne kan understøtte den kritiske tænkning gennem aktivt perspektivskifte og refleksionsspørgsmål.

Som lærer eller som en del af det pædagogiske personale i fritidstilbud kan du i dit daglige arbejde støde på udfordringer omkring sårbare børn og unge, følsomme og kontroversielle emner, forskellige former for misbrug, mobning, eksklusion samt kulturelle uoverensstemmelser eller barrierer i dialogen med forældre. Du tænker måske allerede på nogle bestemte situationer, hvor du ville ønske, at du havde været bedre forberedt til at håndtere situationen.

Flere af materialerne peger på, at man ikke skal undgå dialogen om følsomme og kontroversielle emner, idet en aktiv deltagelse i dialogen om følsomme og kontroversielle emner rummer et stort demokratisk læringspotentiale.

Værd at overveje

Hvordan sikrer du, at eleverne gør sig erfaringer med medbestemmelse som aktive deltagere i forpligtende fællesskaber? Hvordan tackler du stereotype og nedsættende ytringer i dagligdagen? Hvordan håndterer du kontroversielle emner i din dagligdag, og hvordan er du med til at skabe et inkluderende og demokratisk læringsmiljø? For at finde svar på nogle af disse spørgsmål kan du hente inspiration i ovennævnte materialer. Men det egentlige arbejde foregår i praksis. Derfor lyder opfordringen: Boost demokratiet i dagligdagen.

Inspirationskatalog til praksis

Demokrati under udvikling

Undervisningsministeriet har i forbindelse med den nationale kampagne "Demokrati under udvikling" oprettet en række temaer med læringsaktiviteter og undervisningsforløb med fokus på fællesskab, demokrati og medborgerskab, men også i høj grad kritisk tænkning og kontroversielle emner.

Link til: [Demokrati under udvikling](http://demokratiunderudvikling.dk/) (<http://demokratiunderudvikling.dk/>)

Formålet er at bl.a. at styrke børn og unges selvtillid til deltagelse i fremtidens demokrati samt styrke elevernes medborgerskab, ansvar for fællesskabet og øge deres demokratiske handlekompetencer. Et godt eksempel på det senest udviklede materiale til indskoling, mellemtrin og udskoling, der berører fællesskab, demokrati og medborgerskab er "Demokrati under udvikling". Materialet tilbyder bevægelseslege, rollespil og refleksionsøvelser, hvor den didaktiske ramme lægger op til, at eleverne skal tage medansvar for deres egen læring gennem aktiviteter og øvelser.

Kilde: Undervisningsministeriet, "Demokrati under udvikling", 2018 ([se her](#)).

Børns rettigheder i undervisningen

Hele UNICEF's arbejde bygger på "FN's Konvention om Barnets Rettigheder", som blev vedtaget i FN's generalforsamling i 1989. På hjemmesiden er der samlet en række forløb, værktøjer og materialer til arbejdet med Børnekonventionen og børns rettigheder.

Link til: [UNICEF - Børnekonventionen](https://www.unicef.dk/tema-boernekonventionen) (<https://www.unicef.dk/tema-boernekonventionen>)

Formålet er, at eleverne øver sig i at reflektere, fortælle og lytte, diskutere og være undersøgende. Værktøjskassen indeholder både værktøjer, aktiviteter og materialer til enkelte lektioner samt en temauge om Børnekonventionen ([se her](#)).

Kilde: UNICEF, 2016 ([se her](#)).

Du har et valg – om social kontrol

Udlændinge- og integrationsministeriet har udgivet en publikation med undervisningsmateriale vedrørende æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol, henvendt til grundskolens 6.-10. klasse.

Link til: [Du har et valg](http://uim.dk/publikationer/du-har-et-valg-laerervejledning) (<http://uim.dk/publikationer/du-har-et-valg-laerervejledning>)

Formålet med materialet er at gøre eleverne i 6.-10. klasse bevidste om at træffe de valg, der er mest hensigtsmæssige for dem selv. Emnet er social kontrol, og undervisningspakken indeholder eksempelvis 24 øvelser, hvor eleverne forholder sig til spørgsmål og dilemmaer, der gør det lettere at tage svære og kontroversielle emner op. Her arbejdes der i par om bl.a. gruppenormer; hvornår er det okay eller ikke okay at gøre noget for at bestemme over andre, og hvad skal man gøre, hvis man ikke er enig med en gruppe.

Kilde: Udlændinge- og Integrationsministeriet, "Du har et valg!", 2016 ([se her](#)).

Diskrimination, fordomme og relateret intolerance

Institut for Menneskerettigheder har udarbejdet et undervisningsmateriale, hvor eleverne får en forståelse af begrebet ytringsfrihed og de demokratiske forpligtelser og spilleregler samt de dilemmaer og konflikter, der kan ligge i friheden til at sige, hvad man vil.

Link til: [Institut for menneskerettigheder - Læringsportalen](https://menneskeret.dk/viden/laeringsportalen/grundskolen)

(<https://menneskeret.dk/viden/laeringsportalen/grundskolen>)

Formålet er at få eleverne til at reflektere over, hvad det vil sige at være medborger i et demokratisk fællesskab. Øvelseskataloget indeholder ideer til øvelser inden for diskrimination, fordomme og relateret intolerance. Det henvender sig primært til udskolingen og giver eleverne viden om demokratiske rettigheder og respekt for andres sociale, politiske, religiøse og kulturelle baggrunde. Kataloget indeholder både enkelte øvelser, men også forløb, der strækker sig over flere lektioner. Eksempelvis "Et samfundsfagsforløb om ytringsfrihed", der er et længere forløb på ca. 10x3 lektioner. Materialet består af artikler, øvelser, diskussionspunkter og lærervejledning.

Kilde: Institut for menneskerettigheder, "Drop diskrimination", 2011 ([se her](#)).

Fjendtlige holdninger og kontroversielle emner

I Norge arbejdes der med demokrati, medborgerskab og demokratiske deltagelsesmuligheder på lignende måder som i Danmark ved bl.a. at give eleverne redskaber til at kunne reflektere, definere, kategorisere og diskutere relevante begreber og udsagn.

Link til: [Dembra](http://dembra.no/) (<http://dembra.no/>)

Formålet er at udfordre fastlåste forestillinger og give eleverne kompetencer til at kunne fortolke, forebygge og håndtere fjendtlige holdninger og kontroversielle emner. Den norske hjemmeside, Dembra, tilbyder undervisningsmateriale inden for bl.a. kritisk tænkning. Et eksempel er øvelsen "Ta stilling til", der stimulerer elevernes kritiske tænkning ved at skulle tage stilling til forskellige udsagn og påstande. Her udfordres elevernes refleksionsniveau ([se her](#)).

Kilde: Dembra, Demokratisk beredskab mot rasisme og antisemittisme, 2016 ([se her](#)). Dembra er udviklet af 'Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter' (HL-senteret), Det Europæiske Wergelandsenteret (EWC) og Institutt for lærerutdanning og skoleforskning ved Universitetet i Oslo (ILS).

Forebyggelse af voldelig ekstremisme

UNESCO har udarbejdet en guide til lærere med henblik på 1) at gå i dialog med elever om voldelig ekstremisme og radikaliserings, og 2) understøtte lærernes arbejde med at skabe et inkluderende og respektfuldt læringsmiljø.

Link til: [Teacher's Guide on the Prevention of Violent Extremism](http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002446/244676e.pdf)
(<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002446/244676e.pdf>)

Formålet er at forebygge voldelig ekstremisme igennem uddannelse. Voldelig ekstremisme og de underliggende kræfter i radikaliserings er blandt de mest udbredte udfordringer i vores tid. Selvom voldelig ekstremisme ikke er begrænset til nogen alder, køn, gruppe eller samfund, er unge mennesker særligt sårbare over for budskaber fra voldelige ekstremister og terrororganisationer. Derfor tilbyder "Teacher's Guide on the Prevention of Violent Extremism" en række praktiske redskaber og vejledninger til undervisere med henblik på at fremme et sundt børne- og ungemiljø med åben dialog, kritisk tænkning, og hvor kontroversielle emner kan italesættes på en respektfuld måde.

Kilde: UNESCO, 2016 ([se her](#)).

Digital dannelse og grænser på nettet

I 2018 lancerede DR i samarbejde med Styrelsen for it og læring, Red Barnet, Børns Vilkår, KL og Digitalstyrelsen en række grænsesøgende fakta-programmer, samt nye afsnit af serien 'Klassen' på DR Ultra. Programmerne skal gøre det lettere at tale om svære eller pinlige oplevelser online.

Link til: [DR Ultra går over stregen](https://www.dr.dk/skole/dansk/dr-ultra-gaar-over-stregen) (https://www.dr.dk/skole/dansk/dr-ultra-gaar-over-stregen)

Formålet er at tale med eleverne om deres færden online og hjælpe dem til at reflektere over, hvordan deres digitale adfærd har betydning for dem selv og andre. Undervisningsmaterialet henvender sig til mellemtrinnet. Det omhandler at gå over stregen på nettet og benytter sig af genkendelige dilemmaer i børns digitale liv. Eleverne opfordres til at tage stilling til, hvor langt de selv eller andre kan gå.

Kilde: DR i samarbejde med STIL, Red Barnet, Børns Vilkår, KL og Digitalstyrelsen, "Over stregen på nettet", 2018 ([se her](#)).

Arbejde med ungeinvolvering

Erfaringer fra Randers Ungdomsskole videregives i denne bog sammen med en række metoder til arbejdet med ungeinvolvering. Metoderne kan bruges af pædagoger, lærere, studerende, ledere, klubledere og klubmedarbejdere, koordinatore, kommunalbestyrelser, skoler og efterskoler.

Link til: [Ungeinvolvering - Dæk op til mirakler](https://www.ungdomsringen.dk/shop/boeger/ungeinvolvering-daek-op-til-mirakler)

(https://www.ungdomsringen.dk/shop/boeger/ungeinvolvering-daek-op-til-mirakler)

Formålet er at videregive erfaringer og redskaber til at arbejde med ungeinvolvering. Her engagerer unge sig i projekter og lærer derigennem om demokrati og medborgerskab. Men redskaberne og metoderne i bogen hjælper også med at lære unge at håndtere de udfordringer, som de kan støde på i deres projekter og derigennem styrke deres kritiske tænkning. Der arbejdes med, at de unge skaber udviklende og konstruktive relationer til hinanden og til den fagprofessionelle. Disse redskaber er også med til at skabe bevidsthed omkring egen identitet i samspil med andre.

Kilde: Ungdomsringen og Randers Ungdomsskole, "Ungeinvolvering - Dæk op til mirakler", 2013 ([se her](#)).

Dette materiale er udarbejdet af VUDA-konsortiet bestående af VIA University College, Københavns Professionshøjskole, Als Research og Dansk Flygtningehjælp /Integrationsnet i samarbejde med Undervisningsministeriet (2018).